

КОГНИТИВНАТА ЛИНГВИСТИКА: РЕФЛЕКСИИ ВЪРХУ ЕДНО МОДЕРНО ИЗСЛЕДВАНЕ

Чакърова, Ю. (2016). *Ракурси на когнитивната лингвистика*.
Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“. 298 с., ISBN 978-619-202-099-6

Диана Иванова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

През 2016 г. излезе нова книга на Юлиана Чакърова – *Ракурси на когнитивната лингвистика*, която затвърди името ѝ на сериозен изследовател в областта на лингвистиката. Повече от едно десетилетие авторката проявява траен интерес към лингвистиката на текста и неговия дискурс и в тази област защитава дисертация, която по-късно е сериозно преработена, допълнена с нови части и публикувана като монография – *Местоимения и анафора в българском и руском текста* (2010).

Именно в работата над първата си книга тя открива нова перспектива и благоприятно поле за изследвания в областта на когнитивната лингвистика (КЛ), насочена към познанието за света през призмата на езика и човешките сетива. Въпреки динамичното си развитие в световен мащаб тази област все още не е придобила своя напълно завършен облик, редица основополагащи въпроси са дискуссионни, някои теоретични постулати търпят развитие, методологията не е единна, което усложнява изследователската работата, но както отбелязва авторката в книгата си, именно предизвикателствата я мотивират да насочи интереса си към тези нерешени проблеми. Друг сериозен мотив на авторката да се заеме с КЛ, е фактът, че изследванията в България по тази проблематика все още са малко, в повечето случаи имат фрагментарен характер, отнасят се до някои по-частни проблеми, а наблюденията и анализът са правени върху ограничен езиков материал.

Дългогодишните ѝ целенасочени наблюдения и проучване на развитието на КЛ я превръщат в специалист, запознат в детайли с досегашните научни приноси на двете водещи школи в когнитивистиката – западната (главно американска) и руската, и с трудовете на нейните най-видни представители (Дж. Лейкоф, Р. Лангакър, Ч. Филмор, Т. Гивон, Л. Талми, Я. Нойтс, У. Чейфс, В. И. Карасик, Е. С. Кубрякова и др.). По тази проблематика тя създава оригинални научни трудове, в които представя и прави критически анализ на идеите и теориите на КЛ, както и прилагането им върху български езиков материал

в съпоставка с други езици – руски и английски. Плод на многогодишните ѝ изследвания е отпечатаната ѝ книга *Ракурси на когнитивната лингвистика* – първото българско монографично изследване в тази научна област, в което задълбочено и многостранно описва историята и актуалното състояние на когнитивната лингвистика.

Авторката проучва огромна по количество научна литература на различни езици, свързана с темата, и на тази основа задълбочено анализира най-значимите теории и концепции, в детайли описва приносите на американските и руските когнитивисти и прави изключително прецизна интерпретация на техните възгледи. От друга страна, тя подхожда критично към отделни въпроси, като предлага различна интерпретация, а там, където се сблъсква с определени липси в изследователския инструментариум, подлага на съмнение конструирания модел, като предлага ново решение. По този път тя изгражда собствен модел за концептуален анализ, който прилага в аналитично-приложната част на книгата („В когнитивното пространство на лингвокултурата (концептите *щастие*, *време* и *правда* – *истина*, с. 155 – 254)“. Стъпила върху надеждна и солидна теоретична основа, в описателен и съпоставителен план авторката разглежда три концепта в българското, руското и английското езиково съзнание: *щастие*, *време*, *правда* – *истина*, с цел да представи както универсалните, така и етноспецифичните им характеристики.

Ю. Чакърва внимателно подбира подходяща методология, като се опира върху лингвокогнитивната методика, и най-вече върху доминиращия в подобни изследвания когнитивен подход, който добре познава и прилага. В отделните части на книгата си тя добавя и специфична с оглед на анализа методика: съпоставителна лингвоконцептология, методика на контекстуалното аплициране и реаплициране и др.

Разбира се, КЛ е научна област, която ѝ предстои да се развива, и знак за това са редицата статии и сборници, излезли през последното десетилетие, както и въвеждането ѝ като задължителна университетска дисциплина. В този аспект значението на представената книга нараства, тъй като обстойно разглежда историята и съвременното състояние на КЛ, нейната проблематика и перспективи и поставя добра основа за следващи изследвания и за приемственост в това научно направление.

Изследването „Ракурси на когнитивната лингвистика“ (с обем 298 стр.) се състои от кратък увод, четири обособени с оглед на проблематиката части (с отделни подчасти): „Съвременната езиковедска парадигма и позиционирането на КЛ в нея“ (с. 9 – 19); „Основни постулати на когнитивната лингвистика“ (с. 24 – 65); „Извори на когнитивната лингвистика“ (с. 57 – 254); заключение; литература и източници на екскерпирания материал.

В изложението системно и аналитично се разглеждат основополагащите постулати на КЛ: очертаване на дискурса, в който се създава и оформя своя

облик когнитивната лингвистика; когнитивна семантика и теории за когнитивната метафора; концептите *щастие*, *време*, *правда* – *истина* в лингвокултурен контекст. Целта на представения труд авторката определя скромно като „стъпка“ в изграждането на по-изчерпателен контекст за изследване на КЛ – със съзнанието, че това ще бъде дълъг във времето процес. Но действителността я опровергава с тенденцията на скоростното ѝ развитие и както отбелязва самата тя, „в момента КЛ се превръща в една от най-динамичните и атрактивни концептуални рамки в теоретичната и дескриптивната лингвистика“ (с. 9). Обширността на проблематиката и невъзможността за пълното ѝ описание и анализ са причина Ю. Чакърова да направи избор, като представи най-значимото и актуалното за КЛ до този момент: в по-широк план, да очертае дискурса, в който се оформя КЛ, а в по-тесен – да разгледа една от нейните най-интересни области – когнитивната семантика. И уговаряйки многообхватността на проблематиката, тя се концентрира върху изпълними във връзка с целите на изследването си задачи, посочени на с. 6 – 7, а именно: да опише, анализира и интерпретира редица концепции, идеи, теории на видни автори и отделни школи, вкл. и най-новите; да очертае КЛ и зараждащата се нова парадигма и нови тенденции в динамиката на съвременния дискурс; да направи критически анализ на една от най-утвърдените теории в КЛ – тази на концептуалната метафора и нейното прилагане върху примери от английски, руски и български език.

Ю. Чакърова познава задълбочено историята и актуалните проблеми на КЛ, зад чието създаване и развитие стоят най-авторитетните световни школи – американската и руската, и ги интерпретира по един интересен и безспорно качествен начин. За изследването си тя избира такава интерпретационна рамка на съвременната когнитивнодискурсивна парадигма, която да обединява идеите на руската, американската и западноевропейската когнитивна лингвистика. Така например използва най-успешните в семантиката теории и подходи на руската школа (реконструкция на езиковата картина на света, изучаване на езиковата личност, ономасиологичен подход към теорията за номинативността), както и дискурсивните ѝ изследвания.

В обзорната част „Съвременната езиковедска парадигма и позиционирането на КЛ в нея“ авторката представя базисни понятия, теоретични постановки, разкриващи същността на КЛ и необходими за осмислянето на по-нататъшния анализ. Тук тя включва частта за парадигмите в науката, като уточнява същността на термина, разбиранията за различните видове лингвистични парадигми, тяхната смяна във времето, най-разпространените класификации за тях и др. Изложението в тази част е изключително информативно, цитирани са автори с различни гледни точки, принадлежащи към различни школи. Сред толкова алтернативни мнения, решения, методи на проучване тя се спира на сборното понятие, което служи като арбитър в множеството разночетения,

предложено от Нойтс – „когнитивен подход“, подчертава уникалността на КЛ и нейното място сред когнитивните науки. Тук авторката посочва и основните постулати на КЛ, описани за първи път в руската лингвистика (от А. Н. Баранов и Д. О. Доброволски), разширени и с други основни постулати, използвани при изясняването същността на понятието *концепт*.

Важни по отношение на аналитичната част на изследването са и разделите „Когнитивната лингвистика и сродните ѝ науки“ (с. 46 – 56) и „Извори на когнитивната лингвистика“ (с. 57 – 84), в които се изяснява ролята на отделните науки и теории, повлияли с постулати, идеи, инструментариум, методика и т.н. върху КЛ и осигуряващи ѝ теоретичната основа. От това описание, което има по-общ характер, авторката преминава към очертаване на съвременния облик на КЛ, определяне на нейната територия и граници – въпроси, на които все още няма еднозначен отговор сред когнитивистите. Въпреки това Ю. Чакърова проявява самостоятелност в научната си ориентация, споделя свои възгледи и дава предпочитание на отделни теории и автори, представители за съвременната когнитивистика, а именно: Уолъс Чейф (изследване на съзнанието), Талми Гивон (изследване на паметта), Чарлз Филмор (фреймовата семантика) и др.

Сред различните теории централно място в разработката си авторката отрежда на теорията за концептуалната метафора на Джорж Лейкоф и Марк Джонсън, на която прави обстоен критически анализ, представя идеите им и тяхното развитие във времето, описва механизма на концептуалната метафора. От сложните абстрактни съждения тя извежда и синтезира нужното за изграждането на собствена интерпретационна рамка, като възприема разбирането за метафора в посочената теория като „основен механизъм, чрез който човек разбира абстрактните концепти и осъществява абстрактно мислене, а от друга страна – като набор от устойчиви съответствия между сферата източник и сферата цел“ (с. 105). Съответно в анализа, като използва собствен превод от английски на български на метафорични изрази, дадени като илюстрация от Лейкоф и Джонсън, и добавяйки нови, собствени примери (на български и руски), тя прилага тяхната аналитична схема (с. 106) и доказва нейната адекватност и приложимост не само в английския, но и в други езици.

Основна, оригинална и приносна е частта „В когнитивното пространство на лингвокултурата (концептите *щастие*, *време* и *правда* – *истина*)“, която фактически е същинският изследователски текст (с. 155 – 254). Като прави уговорката за липсата на единство в дефинирането на понятието *концепт* в съвременната концептология, авторката споделя своите виждания и приема дефиниции и положения, чрез които очертава рамките на изследването в тази му част и създава модел на анализ, което представлява един от приносите в работата ѝ. Добре аргументира и избора на концептите *щастие*, *време* и *правда* – *истина* с тяхната универсалност, а от друга страна, при анализа на упо-

требата им в отделните езици тя открива нюанси и по-сериозни разминавания в семантиката им в резултат на отражението на националната менталност и етноспецифичното светоусещане в дадената среда.

Чрез задълбочен анализ авторката убедително очертава езиковата картина на света в дадения национален дискурс на основата на примери от трите посочени езика (английски, руски, български). Анализът на разглежданите концепти е направен върху многобройни и интересни примери, като в края на всяка част има изводи за националната спецификата, с която са наситени разглежданите концепти.

Особено интересна е частта „Концептът *правда* – *истина* в библейската картина на света“, в която авторката преодолява редица трудности, свързани с проникването в дълбините на библейския „космос“ и осмислянето на условния, метафоричен език на библейския текст, пропътувал пространства и епохи, на сложната семантика на думи и фразеологизми, скрити под повърхностното възприятие. А да се постави този извечен текст в контекста на модерната теория и да се намерят механизми за тълкуване на послания и смисли, отдалечени от съвременното езиково съзнание, е трудна задача. Въпреки това авторката убедително е представила своя анализ – вече разширен и с примери от богослужебните езици: византийския гръцки и латински, както и църковнославянски. Там, където е необходимо да разшири доказателствения материал във връзка с преводната интерпретация, е направила съпоставка и с примери на еврейски и на други езици.

Монографията респектира със своята широта, задълбоченост и аналитичност, с теоретичната и езиковата компетентност на авторката. В заключението тя представя основните резултати от своето проучване, които представляват и приносите ѝ в областта на КЛ. Преди всичко в изложението на книгата се вижда един нов поглед и „ново осветяване“ на КЛ, с перспективата за отварянето ѝ към други научни полета и търсене на нови хоризонти, а това означава обновяване на теоретичната ѝ база, методика, инструментариум и терминология.

Приносите, които могат да се посочат в монографията на Ю. Чакърова, са много, но тук ще отбележа най-значимите.

Монографичният труд има както теоретичен, така и теоретико-приложен характер. Авторката анализира задълбочено идеи, концепции и теории, значими за КЛ, в детайли описва приносите на американските и руските когнитивисти и прави прецизна интерпретация на техните трудове, с което разширява и популяризира най-новите постижения на КЛ в България.

Като авторски изследователски принос може да се посочи създаването на подходяща, собствена интерпретационна рамка на изследването. Тя доказва, че схемата на Дж. Лейкоф и М. Джонсън за концептуалната метафора е адекватна и приложима не само в английския, но и в други езици (в случая руски

и български). При разминаване в представянето или възприемането на даден концепт вследствие на националната специфика в съответния език тя създава собствен модел за анализ (модел на когнитивната топология).

Авторката прави задълбочен анализ и убедително очертава езиковата картина на света в дадения национален дискурс, както и в съпоставителен план на основата на внушителен брой примери от трите посочени езика. Тя се справя по неоспорим начин с особено трудната за анализ част „Концептът *правда – истина* в библейската картина на света“, като прилага в анализа си една от най-модерните засега теории, каквато е теорията за концептуалната метафора, и когнитивния подход върху примери от библейски текстове.

Използваната богата научна литература (книги и електронни източници) (около 500 заглавия), проучени и цитирани, е показателна за солидната теоретична основа на изследването. Библиографията представлява интерес за българската научна общност като надежден справочник по разглежданата проблематика.

Изследването на Ю. Чакърова има пряка приложимост в учебната практика – то се използва като основа на лекционни курсове на задължителни и избираеми дисциплини, със сигурност ще послужи и като теоретична база на нови проучвания в областта на когнитивната лингвистика.

COGNITIVE LINGUISTICS: REFLECTIONS ON A MODERN STUDY

Chakarova, Yu. (2016). *Perspectives of Cognitive Linguistics*
Plovdiv: UI „Paisii Hilendarski“, 298 с., ISBN 978-619-202-099-6

✉ **Prof. Diana Ivanova, DSc.**
University of Plovdiv
Plovdiv, Bulgaria
E-mail: dpetiva1207@gmail.com